

ОБРАЗ СВІТУ ТА ОСОБИСТІСНІ РИСИ ШКОЛЯРІВ ІЗ АДИКТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Статтю присвячено аналізу психологічних особливостей становлення образу світу та особистісних проявів учнів із різними формами порушень поведінки. Визначено шляхи підвищення ефективності психологічного впливу на особистість, активізації резерву психіки в процесі консультування. Намічено напрями подальших розвідок проблематики психології залежних форм поведінки.

Ключові слова: залежність, свідоме, безсвідоме, поведінка, особистість.

Постановка проблеми. Коли діти переживають кризу пубертатного періоду розвитку, спостерігаються значні відхилення їхньої поведінки. Досвід навчально-виховного процесу школи вказує на той факт, що за вчасного психолого-педагогічного втручання наявні деструктивні реактування учнів мають ситуативний (епізодичний) характер. Без корекційних виховних впливів негативні моделі взаємодії учня зі світом закріплюються, манера поведінки набуває ознак незворотності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику адиктивної поведінки достатньо широко висвітлено у вітчизняній та світовій психології. Зокрема, проаналізовано делінквентні відхилення поведінки підлітків (Л. Васильєв [2]); клінічні та патопсихологічні порушення в період дорослішання (В. Менделевич [5], Дж. Тодд [12], І. Дубровіна [8]); особистісне становлення та соціалізацію підлітків (Г. Крайг [3], С. Максименко [4], В. Москаленко [6], В. Семиченко [10], Т. Титаренко [11]); деструктивну роль сім'ї у формуванні ненормативної лексики дітей (Н. Панова [7]); комп'ютерні адикції, наркоманії, токсикоманії підлітків [9]. Результати дослідження проблематики формування образу світу молоді з відхиленнями поведінки в період шкільного навчання викладено в монографії І. Бушай [1]. Недостатньо висвітленими залишаються питання характеристик образу світу та особистісних рис у школярів з агресивними, аутоагресивними відхиленнями, суїцидом.

Мета цієї статті – висвітлення результатів дослідження образу світу та особистісних рис школярів із різними відхиленнями поведінки.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо як приклад таке відхилення у сфері комунікації підлітків з однолітками, як вживання ненормативної лексики. Причини поширення цього явища, згідно з дослідженнями Н. Панової, полягають

визначально в негативній стимуляції розвитку образу світу дитини, що відбувається в сім'ї завдяки психологічним механізмам імітації та ідентифікації, а також у соціумі, в якому мовні стандарти задають ЗМІ, бульварна література, сучасний кінематограф. Вживання підлітками ненормативної лексики розглядається як зовнішній вияв їхньої агресивної поведінки, емоційно-вольової нестабільності, прояв «відчуття дорослості», акцентуацій характеру. Такі порушення спілкування учнів середніх класів, відмінні від соціально прийнятих комунікативних стандартів, є одним із багатьох випадків, що потребують активного психологічного втручання.

Також широким масштабів набули факти залежної поведінки молоді – від традиційно-етнокультурних (тютюнокуріння) до новітніх (ігрової, комп'ютерної, емоційно-розважальної тощо). Загальна тенденція розвитку нашого суспільства супроводжується такими поширеними визначеними аномаліями поведінки, що в суспільній свідомості вони приймаються за «норму» сучасної молодіжної субкультури, дотримання ритуалів якої вказує на модність її носіїв.

Методологічна основа дослідження відхилень поведінки учнів полягає в аналізі цього явища з позиції концепції динамічної рівноваги системи «образ світу – образ «Я»». Що більші коливання у визначеній системі свідомості, то інтенсивніші відхилення поведінки від прийнятих соціальних норм ми спостерігаємо. Отже, зовнішні реактування (поведінка) людини стають не лише виявленнями її системи цінностей, моральних переконань, у ширшому сенсі вони є показниками психологічної збалансованості розвитку образу світу з образом «Я» особистості. Мета психолого-педагогічного виховного та корекційного впливу на учнів полягає в стимуляції саморозвитку їхньої особистості,

досягнення якої неможливе без формування реалістичного, змістово насиченого світогляду.

Методологія вивчення відхилень поведінки ґрунтується на принципі взаємозв'язку між розвитком внутрішнього (свідомості особистості) та зовнішнього (її поведінки). Ефективність психологічної профілактики та корекції поведінки школярів залежить від якісних перетворень образу світу (світогляду), водночас ці зміни сприяють розвитку особистісної рефлексії, переосмисленню власного образу «Я».

Якісні показники образу світу учнів мають широку варіативність розвитку (див. рисунок). Основними критеріями аналізу є: 1) рівень когнітивної складності образу світу, зміни якого відображені на шкалі «іраціональність – раціональність» світогляду; 2) емоційний фон образу світу, що займає місце на схемі в межах від позитивного до негативного світовідчуття.

Отже, на основі виділених критеріїв визначено чотири основні якісні типи образу світу підлітків: 1) іраціональний позитивний (ір-пф); 2) раціональний позитивний (р-пф); 3) раціональний негативний (р-нф); 4) іраціональний негативний (ір-нф).

Становлення іраціональності та раціональності світогляду в пубертатному періоді залежить від впливу багатьох чинників, серед яких важливу роль відіграють спадковість, що проявляється в особливостях пізнавальних процесів, а також умови навчання та виховання. Іраціональне світосприйняття учнів проявляється в ідеалізмі поглядів, максималізмі світоглядних позицій, які самі по собі є ознаками підліткової кризи. Водночас раціональність образу світу пов'язана з критичністю мислення, його спрямованістю на об'єктивність аналізу навколишньої реальності.

Позитивний емоційний фон світовідчуття дитини залежить від умов проживання, задоволення основних соціокультурних потреб. Вона може переживати негативні афективні стани, що супроводжують зламні періоди розвитку підростаючої особистості, однак їхній перебіг характеризується короткою тривалістю в часі, не призводить до деструктивної поведінки. Негативний фон світовідчуття виникає за умов депривації конструктивних взаємовідносин у сім'ї, спілкування з однолітками, дорослими, що врешті призводить до формування моделі поведінки «втеча від реальності», намірів та спроб суїциду, соціальної дезадаптації.

Отже, тип образу світу «іраціональний позитивний (ір-пф)» властивий підліткам, світогляд яких більше ілюзорний, нереалістичний, відрізняється максималізмом, схильністю

до філософських міркувань, практичною життєвою безпорадністю. Водночас їм притаманне позитивне емоційне переживання реальності, що виявляється у веселому настрої, доброзичливості, почутті гумору. Події, що викликають негативні емоції, зумовлюють психологічний захист типу «фантазування», «філософське переосмислення реальності».

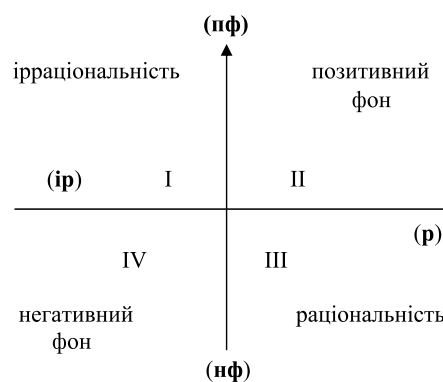

Рисунок. Якісні прояви образу світу школярів

Образ світу «раціональний позитивний (р-пф)» відрізняється від попереднього конкретністю, раціональністю мислення підлітка, що зумовлено відповідним вихованням, часто необхідністю самостійно розв'язувати життєві питання. Учні з цим типом світогляду виявляють високу соціальну адаптивність, ефективність під час розв'язання практичних проблем. У ситуаціях конфлікту, життєвих кризах частіше вдаються до психологічного захисту за типом «раціоналізація». Позитивний емоційний фон їхнього світовідчуття залежить від соціальної успішності, досягнення поставленої мети, адекватності самооцінки рівню домагань.

Тип образу світу «раціональний негативний (р-нф)» властивий учням із конкретно-логічним мисленням, об'єктивністю світогляду під час переживання емоцій агресії, образи, недовіри до певних об'єктів, явищ навколишньої реальності. Їхній негативний емоційний фон світовідчуття зумовлений порушеннями сімейного виховання за типом гіпер- або гіпоопіки, при переживанні ситуацій постійного психологічного тиску, незадоволенні основних соціокультурних потреб. У результаті діти сприймають навколишній світ як об'єкт постійних загроз, тривоги, психологічної травматизації. У ситуаціях загострення конфлікту такі підлітки вдаються до механізмів психологічного захисту за типом «витіснення», «проекція», а також моделювання поведінки «втеча від реальності».

Тип образу світу «іраціональний негативний (ір-нф)» відрізняється від попереднього

іраціональністю, ідеалістичністю мислення підлітка, що є причиною його соціальної дезадаптації, практичної непристосованості. Такий образ світу формується в результаті виховання учнів за типом гіперопіки, при запереченні проявів самостійності, ініціативи, а також активізації розвитку процесів уяви, абстрагування мислення. Такі діти можуть добре навчатися в школі, бути дисциплінованими на уроках. Однак без зовнішнього контролю школярі виявляють абсолютну безпорадність і непристосованість.

Сформований тип образу світу «іраціональний негативний» у процесі подальшого дорослішання учнів стимулює широку варіативність їхньої неадаптивної поведінки – від адиктивних до невротичних типів реакцій. Останній варіант виховується у сім'ї із засвоєнням дитиною «дефектів мислення», спільною ознакою яких є догматичність світосприймання. В. Менделевич стосовно цього зазначає: «Життя такої людини строго ранговане, регламентоване... Сприяють тому маса фіксованих абсолютів – ідеалів, догм, табу, еталонів, віра в які щира і непорушна... Психологічні утворення у вигляді своєрідності світогляду, розуміння й оцінки життєвих подій формуються у сім'ї. До неврозу схильні ті люди, які не здатні до гнучкості, у деякому смислі вперті,

які важко перемикаються з одного на інше, не бажають співвідносити наявні обставини зі своїми принципами» [5, с. 338].

Отже, образ світу учнів 12–16 років варіативно позначається на їхній поведінці. Розвиток образу світу школярів за певними якісними типами (від I до IV за рисунком) може сприяти становленню творчої уяви, абстрагуванню, мрійливості, іронічності самосприймання; у протилежному разі призводить до догматичності мислення, регламентованості поведінки, звуження аналізу подій життя.

Узагальнюючи описані якісні типи образу світу підлітків, зазначимо, що наявність відхилень у поведінці зумовлена розвитком у них іраціонального світогляду за негативного емоційного переживання реальності. Найбільш деструктивним для життєдіяльності учнів стає формування образу світу за типами «раціональний негативний (р-нф)» та «іраціональний негативний (ір-нф)». У першому випадку психологічна корекція має бути спрямована на формування позитивного емоційного фону світовідчуття, в другому – на розширення меж когнітивних уявлень про світ, доповнена стимуляцією емоцій радості, гарного настрою, задоволення від особистих успіхів, досягнень.

Додатково ми провели обстеження особистісних рис школярів за тестом оцінювання

Таблиця. Порівняння показників особистісного розвитку школярів

Методика	Шкала	Критерії оцінювання	Експериментальна група: підлітки з девіантною поведінкою (%)	Контрольна група: підлітки без девіантної поведінки (%)
Тест оцінювання тривожності Ч. Спілбергера	ОТ	Високий рівень	34	17
	РТ	Високий рівень	37	24
Вісбаденський опитувальник Н. Пезешкіана (N. Peseschkian)	Час	Встигаючий	33	46
		Невстигаючий	67	54
	Діяльність	Дезорганізація	68	28
		Організація	32	72
	Фантазії	Немає	33	51
		Мрійливість	67	49
	Ми	Замкнутість	55	44
		Товариський	45	56
	Я-мати	Відмова	63	38
		Прийняття	37	62
Я-батько	Відмова	84	57	
	Прийняття	26	43	
ПДО, модифікований С. Подмазінім	Типи акцентуацій характеру за К. Леонгардом	Лабільна	26	23
		Демонстративна	22	17
		Гіпертимна	16	13
		Нестійка	11	8
		Решта типів	15	14
	Без акцентуацій	10	25	

Примітка. Досліджувана вибірка n = 46 учнів (хлопці) 7–9-х класів віком 14–16 років.

тривожності Ч. Спілбергера, Вісбаденським опитувальником Н. Пезешкіана (N. Peseschkian), патодіагностичним опитувальником (ПДО), модифікованим С. Подмазіним, результати яких наведено в таблиці.

Як видно з таблиці, підліткам із негативним (нейтральним) емоційним фоном світовідчуття властиве переважно переживання високого рівня особистісної та реактивної тривоги. Водночас результати тесту (Вісбаденський опитувальник Н. Пезешкіана (N. Peseschkian)) вказують на найбільш негативні сфери стосунків підлітків, що провокують формування негативного емоційного фону образу світу. Простежується загальна закономірність: конфліктна поведінка за типом «відмова» в системі стосунків «Я-мати», «Я-батько» своєю чергою призводить до замкнутості (комунікативна шкала «Ми»), мрійливості (шкала «фантазії»), дезорганізації діяльності (шкала діяльності). Низькі бали отримали учні групи «А» за показниками, що додатково підтверджують наявність негативних емоційних переживань у вагомих сферах життєдіяльності. Зокрема, за шкалою «довіра» більшість відповідей учнів належить до критерію «підозрілість»; «тілесні відчуття» – «психосоматичні порушення», «надія» – «відчай».

Проведені обстеження на виявлення типів акцентуації характеру загалом підтверджують їх поширення у підлітків обох досліджуваних груп, що ми пояснюємо переживанням пубертатної вікової кризи. Проте в контрольній групі виявилось 25 % школярів без загострених рис особистості, що значно більше, ніж в експериментальній – 10 %. Розподіл типології акцентуацій майже однаковий в обох групах, тобто переважають лабільна, демонстративна, гіпертимна, нестійка (за К. Леонгардом), розвиток яких зумовлений фізіологічними змінами організму й виявляється в невірноваженості нервових процесів, перевазі стану збудження над гальмуванням.

Проведений аналіз персонажів тематичних малюнків учнів (методика «Намалюй свій реальний (ідеальний) світ») вказує на перевагу в зображеннях негативних героїв комп'ютерних ігор, кінострічок, відповідної містичної символіки. Таку тенденцію ми пояснюємо штучною стимуляцією світу містики в молоді завдяки впливу на свідомість ЗМІ, соціальних мереж, а також сектантських та релігійних організацій, пропагандою екстрасенсорної терапії.

На думку В. Менделевича, трансформації свідомості молоді зумовлені трансформаціями суспільної свідомості, «...генезис якої, можливо,

криється в психотерапевтичному впливі містичної інформації при експансії міфологічного мислення у суспільстві» [5, с. 65]. Йдеться про атипові розлади пізнавальної активності особистості, її поведінки, зумовлені поширеним у суспільстві міфічним світовідчуттям. Досліджуючи образ світу учнів середніх класів, ми дійшли подібного висновку, а саме: переживання вікової кризи сучасними підлітками відбувається за значної стимуляції їхнього містичного світогляду, що не спостерігалось ще 10–15 років тому.

Традиційно у вітчизняній психології та психіатрії подібні відхилення особистісного розвитку пояснюють порушеннями взаємодії особистості з реальністю: «протидія реальності», «хворобливе протистояння реальності», «втеча від реальності», «ігнорування реальності», «пристосування до реальності» [5, с. 262–264]. Протидія реальності спостерігається при кримінальній та делінквентній поведінці, мотивом якої є руйнація та переробка наявного соціокультурного оточення, максимальна його зміна. Хворобливе протистояння зі світом виникає за умов ознак у людини психічної патології, психопатологічних розладів, що спричиняють викривлення сприйняття реальності. Індивіду важко адекватно реагувати на вчинки інших людей, що позначається на власній соціальній дезадаптації. Втеча від реальності властива людям, які оцінюють свій світ негативно, опозиційно, вважають себе нездатними до адаптації. Причинами такого ставлення є втрата екзистенціальних цінностей, консерватизм мислення, недосконалість власного способу життя. Ігнорування реальності властиве людям, які проводять своє життя більш незалежно, займаючись власною вузькопрофесійною діяльністю. Цей тип взаємодії розвивається у людини із значними здібностями у своїй професійній галузі, що вибирає для себе безконфліктне буття в навколишньому світі. Нарешті, пристосування до реальності є оптимальним шляхом гармонічної взаємодії особистості з оточенням. Проте цей варіант можна вважати деструктивним за умов пристосування людини до дисгармонійної реальності, зокрема прийняття нею норм і життєвих цінностей авторитарного режиму. Отже, кожен із визначених способів взаємодії людини з реальністю сприяє розвитку відхилень (девіацій) поведінки.

Аутоагресія є одним із видів девіантної поведінки, спрямованої на заподіяння шкоди собі. Генезис цього типу реагувань збігається з початком підліткового віку, що зумовлено такими новоутвореннями свідомості, як активна рефлексія

власного світу та образу «Я». Традиційно причини суїцидів молоді визначають за напрямками: 1) особистісні, до яких належать неадекватно занижена самооцінка, переживання депресії, екзистенціальної фрустрації, психічних захворювань тощо; 2) наркологічні – вживання алкогольних, наркотичних речовин; 3) соціально-психологічні – вплив соціальної напруженості, конфліктів; 4) соціально-економічні – відсутність стабільності, поступовості в розвитку суспільства, мікрогрупи [2; 6]. Для підлітків характерна парасуїцидальна поведінка, що має на меті досягнення гострих афективно-шокових переживань, виведення себе з пригніченого, депресивного стану. Для цього діти вдаються до ритуальних удушень, ходіння по краю балкона, даху висотного будинку, припалювання та надрізання шкіри до появи болювих відчуттів тощо.

Соціально-психологічну причину аутоагресії пояснюємо з позиції динаміки в системі «образ світу – образ “Я”». Інтенсивне порушення рівноваги системи свідомості підростаючої особистості не може тривати безкінечно довго, змушує шукати шляхи її відновлення. Цей процес буде ефективним за поступового розширення меж когнітивних уявлень про світ, змістового збагачення окремих компонентів світогляду, переживання позитивних емоцій до об'єктів і явищ навколишньої реальності. Відсутність рівноваги в системі свідомості спонукає до суїциду як крайнього заходу виходу із ситуації: спочатку обміркувати спосіб піти із життя, надалі його реалізовувати.

Одним із ілюзорних шляхів відновлення рівноваги визначеної системи свідомості школярів є поведінка за типом надцінних захоплень. Основні ознаки цих девіацій: «...1) глибока та тривала зосередженість на об'єкті захоплення; 2) пристрасне, емоційно насичене ставлення до об'єкта; 3) втрата відчуття контролю над часом, що витрачається на захоплення; 4) ігнорування будь-якої іншої діяльності або захоплення» [5, с. 296]. До поширених видів надцінних психологічних і психопатологічних захоплень належать гемблінг, переважно у формі комп'ютерних ігор; прояви елементів фанатизму, зокрема спортивного, релігійного, музичного; інші розлади, як-от клептоманія, піроманія, дромоманія тощо. Надцінні захоплення моделюють поведінку «втеча від реальності», що шкодить розвитку цілісної особистості підлітка, збіднює його образ світу, призводить до фрагментарності розвитку останнього. Основні причини виникнення цих форм девіацій вбачаємо у штучному відновленні рівноваги системи «образ світу – образ “Я”» підростаючої

особистості. Школярі досліджуваної групи мають низьку самооцінку, рівень домагань, несформовану систему цінностей, у них немає планів на майбутнє. Їхній образ «Я» ще достатньо пластичний, із перевагою емоційно-негативних переживань власної персони, тому залежна поведінка, надцінні захоплення і є тим оманним шляхом побудови нового, дорослого, власного «Я». Отже, система свідомості підлітків досягає стану ілюзії рівноваги при пристрастному захопленні об'єктами реального світу, що викликають ефект психологічного задоволення нерозвинутої особистості. Правильним шляхом відновлення рівноваги системи «образ світу – образ “Я”» дитини буде поступовий розвиток її вольових якостей, стійких зовнішніх інтересів, побудови перспективних планів на майбутнє, що стимулює реальні, а не ефемерні, зміни навколишньої реальності.

Висновки. Ми проаналізували найтипівіші зовнішні відхилення реагувань школярів середніх класів (як-от агресивна, аутоагресивна, залежна поведінка та надцінні захоплення) з позиції порушення рівноваги системи свідомості, яке своєю чергою зумовлено фрагментарністю розвитку образу світу. Отже, узагальнимо отримані результати.

1. У школярів формується образ світу певної якості, що залежить від особливостей зовнішньої стимуляції (навчання, виховання, умов проживання), спадковості, розвитку пізнавальних процесів.

2. Якісні типи образу світу школярів ми визначили за критеріями «раціональності – ірраціональності» когнітивного світосприймання та «позитивного – негативного» емоційного фону світовідчуття.

3. Встановлено, що розвиток образу світу за типом «раціональний негативний (р-нф)» та «ірраціональний негативний (ір-нф)» визначає найбільш деструктивні відхилення поведінки.

4. Проаналізовано типові девіації підліткового віку: агресивна, аутоагресивна (суїцидна), залежна (адиктивна) поведінка, надцінні психологічні та психопатологічні захоплення прямо корелюють із фрагментарністю образу світу школярів, порушенням рівноваги в системі «образ світу – образ “Я”».

5. Ефективність психологічної корекції відхилень поведінки учнів має охоплювати методики, спрямовані на стимуляцію позитивного емоційного фону світовідчуття, ускладнення когнітивних характеристик образу світу, відновлення рівноваги в системі «образ світу – образ “Я”».

Список джерел

1. Бушай І. М. Психологічні особливості розвитку образу світу школярів : монографія / І. М. Бушай. – Чернігів : Чернігівський державний центр науково-технічної і економічної інформації, 2007. – 382 с.
2. Васильев В. Л. Психологические предпосылки девиантного поведения подростков // Юридическая психология : учебник для вузов / В. Л. Васильев. – Санкт-Петербург : Питер, 2005. – С. 433–437.
3. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг. – 7-е изд. – Санкт-Петербург : Питер, 2003. – 992 с.
4. Максименко С. Д. Теоретичні засади психології особистості / С. Д. Максименко // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Київ : [б. в.], 2005. – Вип. 26, в 4 т. Т. 1. – С. 3–19.
5. Менделевич В. Д. Клинические проявления психической нормы и патологии // Клиническая и медицинская психология : учебное пособие / В. Д. Менделевич. – Москва : МЕДпресс-информ, 2005. – С. 50–87.
6. Москаленко В. М. Проблема виховання в контексті соціалізації особистості / В. М. Москаленко // Соціальна психологія. – 2005. – № 33. – С. 20–33.
7. Панова Н. А. Неблагополучна родина як фактор інвективізації лексики підлітків / Н. А. Панова // Соціальна психологія. – 2005. – № 3. – С. 122–126.
8. Программа развития способности к самопознанию и уверенности в себе у детей 10–12 лет // Руководство практического психолога: Психологические программы развития личности в подростковом и старшем школьном возрасте / под ред. И. В. Дубровиной. – Москва : Академия, 1998. – С. 12–41.
9. Психология зависимости : Хрестоматія / сост. К. В. Сельченко. – Минск : Харвест, 2004. – 592 с.
10. Семиченко В. А. Психология личности / В. А. Семиченко. – Київ : Вид. Ешке О. М., 2001. – 427 с.
11. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – Київ : Либідь, 2003. – 376 с.
12. Тодд Дж. Основы клинической и консультативной психологии : пер. с англ. / Дж. Тодд, А. К. Богарт. – Санкт-Петербург : Сова ; Москва : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 768 с.

References

1. Bushai, I. M. (2007). *Psykhologichni osoblyvosti rozvytku obrazu svitu shkoliariv*. Chernihiv: Chernihivskiy derzhavnyi tsestr naukovo-tekhnichnoi i ekonomichnoi informatsii [in Ukrainian].
2. Vasil'ev, V. L. (2005). Psihologicheskie predposylki deviantnogo povedeniya podrostkov. In *Yuridicheskaya psihologiya* (pp. 433–437). Saint Petersburg: Piter [in Russian].
3. Craig, G. J. (2003). *Human development*. 7th ed. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
4. Maksymenko, S. D. (2005). Teoretychni zasady psykhologii osobystosti. *Naukovi zapysky Instytutu psykhologii imeni H. S. Kostiuka APN Ukrainy [Research Papers G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*, 26, 3–19 [in Ukrainian].
5. Mendeleevich, V. D. (2005). *Klinicheskaya i medicinskaya psihologiya*. Moscow: MEDpress-inform [in Russian].
6. Moskalenko, V. M. (2005). Problema vykhovannia v konteksti sotsializatsii osobystosti. *Sotsialna psykhologhiia [Social Psychology]*, 33, 20–33 [in Ukrainian].
7. Panova, N. A. (2005). Neblahopoluchna rodyna yak faktor invektivizatsii leksyky pidlitkiv. *Sotsialna psykhologhiia [Social Psychology]*, 3, 122–126 [in Ukrainian].
8. Dubrovina, I. V., Ed. (1998). *Rukovodstvo prakticheskogo psihologa: Psihologicheskie programmy razvitiya lichnosti v podrostkovom i starshem shkol'nom vozraste*. Moscow: Akademiya [in Russian].
9. Sel'chenok, K. V. (2004). *Psihologiya zavisimosti*. Minsk: Harvest [in Russian].
10. Semychenko, V. A. (2001). *Psykhologhiia osobystosti*. Kyiv: Eshke O. M. [in Ukrainian].
11. Tytarenko, T. M. (2003). *Zhyttievyi svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
12. Todd, J., & Bogart, A. C. (2001). *Foundations of Clinical and Counseling Psychology*. Saint Petersburg: Sovo; Moscow: EKSMO-Press [in Russian].

I. Bushai

THE IMAGE OF THE WORLD AND THE PERSONAL TRAITS OF STUDENTS WITH ADDICTIVE BEHAVIOUR

The article analyzes psychological peculiarities of the image of the world and personal manifestations of the character of students with different forms of behaviour disorders. The types of image of the world and the personal traits of the character are analyzed. The peculiarities of the worldview of schoolchildren with aggression, autoaggression, overpriced hobbies, and emotional disorders are revealed. The influence of the image of the world on defects of self-image and behaviour disturbance is established. The influence of the negative emotional background of the image of the world on the formation of dependent forms of behaviour is determined. It has been proven that the psychological correction of students with adaptation problems should include programs to stimulate a positive experience of the world, to restore internal equilibrium. The directions of further exploration of the problems of psychology of addictive behaviours are outlined.

During puberty, significant behavioural abnormalities may occur in children. With timely psychological and pedagogical intervention, destructive manifestations are situational or episodic. If you do not resort to psychological correction, negative models of interaction between the teenager and the world strengthen, and the behaviour becomes irreversible.

The results of the study of the image of the world and the personal traits of students with different behavioural abnormalities are presented in this article.

For example, it has been found that adolescents' use of profanity in communication with peers is caused solely by mechanisms of imitation and identification of the image of the world inherent in their family or social environment. In other words, there is a negative stimulation of the development of the image of the world of the child, the outward manifestation of aggressive behaviour. This, in turn, testifies to emotional-volitional instability and accentuation of the character. Thus the teenager demonstrates his/her "adulthood".

The article analyzes the causes of different types of addictive behaviour of young people: tobacco, gaming, computers and more.

Psychological correction in such cases should be aimed at establishing a dynamic equilibrium of the system "Image of the world – image of 'I'". That is, the child's consciousness tries to adapt to the external conditions of being in a certain space, and this affects the behaviour. Under these conditions, responses may differ from generally accepted social norms.

Stimulating self-development of the person, helping the teenager to form a realistic, content-rich worldview will positively affect the development of personal reflection and rethinking of one's self-image.

Keywords: addiction, consciousness, unconsciousness, personality, behaviour.

Матеріал надійшов 21.10.2019